

УДК 821.161.2Шев:316.722(438)

Валентина Соболь
Варшавський університет

ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЇ ШЕВЧЕНКА В ПОЛЬЩІ

Стаття присвячена аналізу перекладів поезії Тараса Шевченка польською мовою. Окреслено найважливіші етапи вивчення Шевченка в Польщі. У статті порівнюються переклади Богдана Лепкого, Чеслава Ястжембіця-Козловського, Єжи Єнджеєвича і Петра Куприся. Особлива увага приділяється «Кобзареві» Тараса Шевченка у перекладі Петра Куприся. У статті доводиться, що видання польськомовного «Кобзаря» у перекладі П. Куприся в 2008 році, а в 2012-му — двомовного «Кобзаря» у перекладі П. Куприся, передбачає якісно новий рівень компаративного вивчення перекладів Шевченка польською мовою.

Ключові слова: «Кобзар», Петро Купрись, переклади, токени, перекладацькі стратегії.

The article deals with the analysis of Taras Shevchenko poetry translated into Polish. The main stages of studying his creative works in Poland were also outlined. Translations by Bohdan Lepkyi, Jerzy Jendzejewicz, Czesław Jastrzębiec Kozłowski and Petro Kuprys were compared in the article. Special attention is paid to P. Kuprys's translation of «Kobzar» by Taras Shevchenko. It was proved that Kuprys's Polish translation (2008) and bilingual printed version (2012) of «Kobzar» represent a new level and quality of comparative studying of translations of Shevchenko's poetry into Polish.

Keywords: «Kobzar», Petro Kuprys, translations, tokens, interpretational strategies.

Artykuł poświęcono analizie tłumaczeń poezji Tarasa Szewczenki na język polski. Przedstawiono najważniejsze etapy badań nad twórczością Szewczenki w Polsce. Porównuje się tłumaczenia Bogdana Łepkiego, Czesława Jastrzębca-Kozłowskiego, Jerzego Jędrzejewicza i Piotra Kuprysia. Szczególną uwagę zwraca się na «Kobziarza» Szewczenki w tłumaczeniu Piotra Kuprysia. W artykule udowodniono, że publikacja polskiego «Kobziarza» w tłumaczeniu P. Kuprysia w 2008 r. oraz dwujęzyczne wydanie «Kobziarza» z tłumaczeniami P. Kuprysia z 2012 r. przewidują jakościowo nowy poziom analizy porównawczej przekładów Szewczenki na język polski.

Słowa kluczowe: «Kobziarz» T. Szewczenki, Piotr Kupryś, tłumaczenie, tokeny, strategie tłumaczenia.

Такої, як «Кобзар», книжки не має ні один народ.

Олександр Лотоцький [2, с. 369]

У 2008 побачив світ «Кобзар» у перекладі польською Петра Куприся (1933–2002). У 2012 році з нагоди 20-річчя здобуття Україною незалежності Видавничий комітет (голова професор Юзеф Колодзей) подарував загалові двомовне (паралельно оригінал і переклад польською) видання «Кобзаря» у перекладі Петра Куприся [7, с. 833]. Люблінський поет та філолог є першим, хто здійснив переклади усіх віршованих творів Т. Шевченка.

Контрапункти рецепції Тараса Шевченка у Польщі прокреслили українці. Однак автор першої монографії про Шевченка, написаної в 1865 році, — це поляк Гвідон Баттаглія, який писав, що Шевченко першим відродив нову українську ідею і був найбільшим представником тієї ідеї.

На початку ХХ століття Шевченко — це, в оцінці Є. Маланюка, «національно-ядерна, органічна частка селянського моноліту» [3, с. 341]. На початку ХХІ століття

Шевченко, за влучною оцінкою Михайла Лесіва, «найбільший моральний авторитет для українців різних політичних сил» [1, с. 6]. Це, властиво, перу М. Лесіва належать капітальні передмови до обох видань «Кобзаря» польською мовою у перекладі П. Куприся. У них проаналізовано найважливіші етапи зацікавлення поезією Шевченка у Польщі із акцентом на її перекладах польською. Окрасою видання 2008 року стала стаття Михайла Лесіва «Поезія Тараса Шевченка у перекладі Петра Куприся» [8, с. 7–31], так і до видання 2012 року — двомовна, українською і польською, передмова «Тарас Шевченко. Кобзар. Переклад: Петро Купрись. Taras Szweczenko. Kobziarz. Przekład Piotr Kupryś» [1, с. 6–51].

Перш ніж аналізуватимемо переклади Т. Шевченка польською, окреслимо найголовніші етапи зацікавлення його поетичним словом у Польщі. Польською твори Шевченка перекладали ще за життя поета, починаючи із 1860 року. Першим переклав і надрукував у пресі 18 творів українського пророка «син польського шляхтича й кріпачки українки, який відчував Шевченка» [23, с. 362], Леонард Совінський (1831–1887). Леонарда Совінського у розвідці-післямові до видання вибраних поезій Шевченка за першочергової участі Українського Наукового Інституту у Варшаві [16, с. 197–211] було названо найліпшим із усіх давніших перекладачів Шевченка.

Хто переклав найбільшу кількість (до Петра Куприся) творів Шевченка? Правдоподібно, це був Сидір Твердохліб (1886–1922), його перу належить переклад 37 творів Шевченка. Відтоді упродовж півтора століття понад 50 відомих і менш відомих перекладачів працювали над перекладом поезії Т. Шевченка, серед них і письменники такої величини, як Владислав Сирокомля, Стефан Жеромський, Ярослав Івашкевич, Юзеф Лободовський, Казімеж Вежинський. Належну оцінку та визнання здобули переклади таких видатних митців, як Марія Беньковська, Костянтин Думанський, А. Гожалчинський, Тадеуш Голлендер, Ярослав Івашкевич, Чеслав Ястжембець-Козловський, Богдан Лепкий, Влодзімеж Слободнік, Леонард Совінський, Казімеж Вежинський, Зоф'я Войнаровська, Богдан Жиранік.

Петро Купрись поставив перед собою завдання перекласти польською всі віршовані твори (вірші, балади, поеми), користуючись київським виданням «Кобзаря» за 1967 рік, а це 260 творів, і власне, досі такої праці, окрім нього, не виконав жоден перекладач. Осягнути засади, випрацювані практикою Петра Куприся, найбільш послідовно заангажованого в двомовне звучання слова Шевченка, — завдання не на одну розвідку. Очевидним є компаративний вимір проблеми, менш очевидним, але ще важливішим, видається «ключ» до проблеми Євгена Маланюка, що в стосунку до творів Шевченка в багатьох випадках безпорадним і згодом найменше неповним є раціоналістичний аналіз, бо ж не обійтися тут «без творчої й при тім національної інтуїції» [3, с. 344].

Як відомо, обидві мови, українська і польська, були для Петра Куприся знаними від народження, двомовним було його виховання (спершу на Підляшші, потім на Волині й знову, після 1947 року, на Підляшші). Його освіта — російська філологія Ягеллонського університету — не стала на перешкоді до заглиблення в таїну української мови. Наголошуємо на цьому невипадково, оскільки в історії перекладу траплялися також і курйозні моменти, як наприклад у практиці Казімежа Анджея Яворського. Сам він щиро зізнавався, що йому не вдався переклад «Заповіту». Казімеж Анджей Яворський не мав словника, але завдяки володінню російською мовою розумів майже все, іноді здогадувався про значення слів у контексті. «Але колись, — зізнався К. А. Яворський, — потрапив я пальцем

в небо. Ніколи не забуду ляпсусу, який зробив у вірші Богдана Кравціва, перекладаючи слово «тендітний» (ніжний, крихкий), як... «tandetny». У перекладі з польської «tandetny» означає «дешевий, халтурний». Врешті, він розсміявся, коли часопис «Назустріч» жартома й не без єхидства той переклад назвав «тендітним» [13, с. 138].

Від часу, коли постали перші переклади Шевченка польською, відбулися значні зміни в теорії перекладу, яка збагатилася новими напрацюваннями [9; 14; 19; 21; 22]. Порівняння тогочасних засад* та новочасних концепцій теорії перекладу увиразнює поступ досліджень останніх десятиліть, коли була підважена (Ж. Дерріда) непорушна досі засада щодо першорядності оригіналу в стосунку до перекладу. В численних працях було узаasadнено, що обидва тексти, вихідний і кінцевий (тобто переклад), виконують не тільки комунікативну функцію, а є «засобом відкриття і створення речей» [11, с. 140]. При цьому значення [*signifié*], як наголошує Умберто Еко, «залишається центральною проблемою дефініції перекладу, хоча тільки в більш докладному дослідженні спеціальних перекладів зможемо з'ясувати кілька їхніх таємниць» [9, с. 106]. В одній зі своїх останніх праць «Doświadczenie przekładu» Умберто Еко повторює: «Переклад ніколи не є простим переходом між двома мовами, але між двома культурами» [9, с. 113].

Кардинально відмінними на початку ХХ століття були сформульовані П. Зайцевим п'ять найважливіших засад перекладу поетичного тексту: 1) належний добір висловів, тобто невпровадження до перекладу лексичних одиниць, які належать до іншого стилістичного колориту, ніж той, в якому виконано твір; 2) збереження тропів та фігур оригіналу; 3) відтворення метричних особливостей оригіналу; 4) відтворення внутрішньої евфонії вірша; 5) мовний артистизм перекладу. Останню засаду П. Зайцев коментує детальніше: перекладач не має права поминати можливі труднощі, не може вживати ненатуральних, неприродних для контексту висловів [23, с. 361]. Павло Зайцев, головний редактор як повного видання творів, так і збірки вибраних поезій Шевченка 1936 року (тут понад 100 творів Шевченка, нові перекладачі), у розвідці «Про переклади Шевченка польською мовою» наголошує, що оцінюючи переклади поезії Шевченка польською, треба брати до уваги «основну відмінність, що існує між українською та польською версифікацією: польська — силабічна, українська — тонічна. Не менш важливою є й та обставина, що по відношенню до постійного польського наголосу на другому складі з кінця, у перекладах на польську мову чоловічі рими, такі прості й поширені в українській мові, можна передати польською виключно односкладовими словами. Додається до цього ще одна складність, що особливо стосується творів Шевченка: він щедро користується засобами української народної поезики й ту її мовну «магію» інколи годі перекласти будь-якою іншою мовою» [23, с. 362].

Зіставлення перекладів восьми перших рядків Шевченкового «Заповіту», що його М. Якубець назвав «мало не національним гімном України» [12, с. LXV], потверджує актуальність висновків П. Зайцева. Шевченків «Заповіт» перекладали щонайменше 16 поляків. М. Лесів порівнює переклади Зоф'ї Войнаровської, Богдана Лепкого, Ярослава Івашкевича, Казімежа Анджея Яворського, Єжи Єнджеєвича, Петра Куприся. Проектуючи переклади на оригінал, М. Лесів прийшов до висновку, що найближчим до українського оригіналу є переклад найвідданішого перекладача Петра Куприся:

Наприклад, словосполучення «реве ревучий»:

— у З. Войнаровської — «szumiące odměty»;

* П. Зайцев у праці «O przekładach Szewczenki na język polski» сам визнавав суперечливість названих засад: прагнути точно відтворити ритміку оригіналу і докладно передати зміст, перекладач стикається із непереборними труднощами [23, с. 361].

- у Б. Лепкого — «wre i pianą ciska»;
- у Я. Івашкевича — «jak się rączy ciska»;
- у К.А. Яворського — «fale rwące z sykiem»;
- у Є. Єнджеєвича — «jak ryczy zuchwały»;
- у П. Куприя — «jak ryczy ryczący».

Чи не найбільшу трудність становлять для перекладача ліричні поезії. Стало аксіомою твердження, що перекладач у прозі — раб, але перекладач у поезії — суперник [4, с. 300].

Звернімося, наприклад, до вірша Шевченка «Доля». Зміна ритму змінює і враження від твору. Так, уживання спондея та амфібрахія у перекладі Л. Совінського (він, за спостереженням П. Зайцева, мав менше щастя у перекладі ліричних творів) позбавило твір глибокої настроєвості та піднесеного тону:

Тыś mię, dolo, nie zwodziłaś:
Przyjacielem, siostrą, bratem
Sierocie ty byłaś.
Тыś mię wzięła maleńkiego,
Do szkoły oddała
W ręce djaka pijanego
I tak powiedziała.....

У перекладі Чеслава Ястжембця-Козловського передається, натомість, саме Шевченкова ритмомелодика:

Тыś nie zwodziła mnie; тыś była
Jak druh i brat i siostra miła
Sierocie; тыś do szkolnych bram
Za rękę wiodła mnie, dzieciaka,
Ażebym wiedzę czerpał tam
Pod pijanego pieczę diaka... [17, с. 314; 19, с. 306]*

У перекладі П. Куприя бачимо максимальну близькість до оригінала:

Тыś ze mną nigdy nie chytrzyła,
Ty druhem, bratem, siostrą byłaś
Dla mnie, biedaka, Wzięłaś tak
Za rączkę wiodłaś malutkiego
Do szkoły, gdzie pijany diak
Nauczał uczniów byle czego [7, с. 678].

Як бачимо, в процесі перекладу ліричних творів особливої актуальності набуває засада Умберто Еко, що переклад — то «не перехід із мови *Alfa* на мову *Beta*. Переклади не відносяться до лексичних типів, а до текстуальних обставин, до токенів**». Опираються не на порівнянні двох мов, а двох текстів, які постали в двох різних мовах.

* Обидва вказані видання ідентично подають саме цей переклад вірша «Доля»: як Павло Зайцев у 1936-му, так і Мар'ян Якубець в 1974-му високо цінували рівень роботи Чеслава Ястжембця-Козловського як автора перекладу.

** Токен — генератор кодів.

Більше того, переклади часто вимагають дедукції, яку треба доконати в стосунку до світів, про які говорять» [9, с. 108] (виділено автором. — В. С.).

Чи не тому, що органічне закорінення в український космос єднало Тараса Шевченка і Богдана Лепкого, переклад Лепким поезії «Чи ми ще зійдемося знову...» видається неперевершеним? Переклади Б. Лепкого високо цінував П. Зайцев, вважаючи його на цьому полі щасливішим від таких польських колег, як К. А. Яворський, якому не вдався переклад «Заповіту», та Е. Житомерський.

Порівняймо тут переклади Богдана Лепкого, Чеслава Ястжембця-Козловського і П. Куприя:

У Богдана Лепкого домінує спорідненість перекладу з оригіналом на лексичному рівні:

Czy my spotkamy się gdzie jeszcze,
 Czy pożegnali się na wieki
 I słowo prawdy i miłości
 Ponieśli w obcy kraj daleki?
 A niech i tak! Nie nasza matka,
 Lecz przecież ją szanować trzeba
 I trzeba wytrwać do ostatka,
 Bo takie jest zrządzenie nieba!
 Ukorzcie się! Módlcie się, bracia,
 O sobie nie zapominajcie
 I Ukrainę naszą drogą
 Całą potęgą serc kochajcie!
 A kiedy przyjdzie chwila sroga,
 Ostatnia — za nią proście Boga! [17, с. 191]

У перекладі Чеслава Ястжембця-Козловського виразніше передається Шевченко-ва ритмомелодика:

Czy jeszcze kiedy się zjeździemy,
 Czy już ta chwila nie zagości,
 A słowo prawdy i miłości
 Rozniesiem w stepie, pustce niemej?
 Na, cóż! Ten kraj — nie nasza matka,
 A chcesz czy nie chcesz — czcij go bratku!
 To woła Bosła... Żyćcie zgodnie,
 Pokornie proście Boga w niebie
 I wspominajcie wzajem siebie,
 Miłujcie swoją Ukrainę...
 W ostatnią tę, w tę złą godzinę,
 Kiedy się pastwi nad nią zbrodnia —
 Boga błagajcie o nią co dnia! [17, с. 192]

У П. Куприя домінує енергія спонуки до дієвої любові до України, дякуючи повторові слова «Kochajcie», яке, римуючись із молитовним «Błagajcie», досягає піку емоційності, актуалізує найвищу для кожного українця цінність:

Czy jeszcze się zejdziemy znowu?
 Czyśmy na wieki się rozeszli?
 I prawdy, i miłości słowo
 Po stepach, puszczech już roznieśli?
 Niech będzie tak. Nie nasza matka —
 Lecz przyszło czcić i w tym wypadku.
 To woła Pana. Z nia swe czyny
 Zespólcie! Módlcie się do Boga
 I wspominajcie siebie, drogą
 Kochajcie swoją Ukrainę.
 Kochajcie ją... W on czas okrutny,
 W ostatniej chwili ciężkiej, smutnej
 Błagajcie Pana za jedyną [7, c. 438].

Ще більш очевидно є відмінність різних перекладів, якщо звернутися до такого знаменного твору Т. Шевченка, як «Розрита могила» («Rozkopana mogiła»). Цей потужний твір опертий на реальних фактах розкопування козацьких могил в Україні. Цим займалася археологічна комісія під керівництвом київського генерал-губернатора Бібікова. У 1972 році в серії «Бібліотека Народова» було видано вибрані твори в опрацюванні М. Якубця. У розлогі передмові до видання польський учений у ті драматичні для української культури роки написав, що хоча в поезії Шевченка йшлося про розкопування підземелля палацу Богдана Хмельницького в Чигирині (зруйнованого царськими військами в 1678 році), але «ті підземелля під пером поета доростають до символу сплюндрованої України» [12, с. LXIV].

Звернімося до цього унікального вірша, порівнявши переклади Єжи Єнджеєвича та Петра Куприся. Знаковий твір Шевченка «Розрита могила» перекладали також Паулін Свенціцький і Чеслав Ястжембець-Козловський. За переконанням М. Якубця [12, с. 81], найбільш адекватним є переклад Єжи Єнджеєвича. Ця висока оцінка є актуальною і зараз, у чому можна пересвідчитися, зіставивши позначені жирним шрифтом фрагменти. Зграбний, максимально близький до оригіналу переклад Петра Куприся, як на нашу думку, не перевершує перекладу Єжи Єнджеєвича:

У Єжи Єнджеєвича:

Cichy świecie, kraju miły,
 Moja Ukraino!
 Za co ciebie zrujnowano,
 Za co, matko, giniesz?

Stepy moje wykupili
Niemcy i Żydowie,
Synom moim na obczyźnie
Praca niszczy zdrowie.
Stary Dniepr, mój brat, wysycha,
Już mnie zaniedbuje,
A mogiły, serce miłe,
Moskal rozkopuje [18, c. 81–83]* (тут і далі жирним шрифтом виділення моє. — В. С.).

* М. Якубець у примітці на сторінці 81 зазначає, що вірш «Розрита могила» уперше був виданий у 1859 році в Лейпцигу у книжечці «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» як 8-й том серії «Русская

У Чеслава Ястжембця-Козловського:

Cichy świecie, kraju miły,
 Moja Ukraino!
 Za co giniesz, matko? Za co
 Zrobiono-ć ruiną?

Moje stepy zagarnęło
Żydostwo i Szwaby,
Moje syny na obczyźnie
Harują jak raby.
Dumny Dniepr, mój brat, wysycha
I już mię opuszcza,
A w mogiły moje miłe
Moskiewska się tłuszcza
Wdrąża... [17, с. 83–84]

Петро Купрись, як побачимо далі з наведеного прикладу, вдався до димінутиву. У його перекладі, як на мою думку, не є вдалим пестливе називання повноводного Дніпра братиком. Натомість «Dumny Dniepr, mój brat...» у перекладі Чеслава Ястжембця-Козловського і «Stary Dniepr, mój brat» у Єжи Єнджеєвича точніше передають потугу вічної ріки, зберігаючи Шевченків (і народнопоетичний) символічний потенціал образу.

Świecie cichy, kraju miły,
 Moja Ukraino!
 Za co ciebie splądrowano,
 Za co musisz ginąć?
 Czy się z rana nie modliła,
 Do świtu Bożego?
 I czy dzieci nie uczyłaś
 Zwyczajów dobrego?

Stepy moje rozprzedano
Żydom, Niemcom oto,
A synowie na obczyźnie
Na cudzych robotach.
Dniepr, braciszek mój, wysycha,
Mnie porzuca w troskach,
A mogiły moje miłe
Rozkopuje Moskal... [7, с. 293]

Підсумовуючи, зазначимо, що Шевченкознавчі студії в Польщі, переклади його поезій польською мовою прокреслюють кілька визначальних етапів. Перекладати твори Т. Шевченка польською мовою почали ще за життя поета. Знаковими для Польщі й світу виданнями у ХХ столітті можна вважати «Повне видання творів Тараса Шевченка» [5] за редакцією Павла бібліотека», яка була вільна від царської цензури [12, с. 81].

Зайцева, зреалізоване Українським Науковим Інститутом і видане у Варшаві, а також том «Wybór poezji», опрацьований Мар'яном Якубцем [19, с. 354], виданий у серії «Національної бібліотеки» («Biblioteki Narodowej») після Другої світової війни. Не переоцінити того факту, що назване повне видання творів Шевченка супроводжене пояснювальними статтями Євгена Маланюка, Леоніда Білецького, О. Лотоцького, П. Зайцева, В. Дорошенка, Ів. Брика, С. Смаль-Стоцького. Видання творів Шевченка в серії «Бібліотека Народова» супроводжене вступом, який фактично є ґрунтовною монографією Мар'яна Якубця [12, с. III–СXXX].

На початку ХХІ століття дочекався свого видання спершу польськомовний (2008), а згодом і двомовний (2012) «Кобзар» у перекладі П. Куприся. Видання ХХ–ХХІ століть бачаться складовими інтеркультурного феномена, в контексті якого переконливо потверджується висунута ще в 1936 році гіпотеза Павла Зайцева, «що найліпше можна відтворити характеристичні риси поезії Шевченка польською мовою» [23, с. 370]. Поява двомовного «Кобзаря» у перекладі П. Куприся переводить на якісно новий рівень перспективи компаративного вивчення перекладів Шевченка, але водночас оприявнює гостроту кількох моментів. Так, Максим Рильський ставив Шевченка поряд із Міцкевичем, Пушкіним, Байроном. Він наголошував, що це народний поет, тому що він висловив «усі найкращі думи, пориви і стремління свого народу, а отже і всього людства» [6, с. 22]. Однак не дозволяє збитися в бік надмірного оптимізму як призабута праця Ф. Равіти-Гавронського «Кілька слів про родину і місце родинне Тараса Шевченка» [15, с. 211–224] із запевненнями, що родина Шевченка була заможною [15, с. 219], що не було жодної панщини [15, с. 220], так і новочасне (2007) енциклопедичне видання «Wielkie biografie. Pisarze, kompozytorzy, artyści» [10, с. 816], в якому не знайдемо жодної інформації про Тараса Шевченка. Хибність такої позиції непомічання очевидна. Очевидна, з огляду на появу нових цінних наукових праць, так і в контексті присвяченого 200-річчю Шевченка круглого столу на 15 Міжнародному з'їзді славістів у Мінську (23 серпня 2013 року), у світлі проблем, піднятих у дні роботи VIII конгресу Міжнародної асоціації українців (21–24 жовтня 2013 року). Не втратила актуальності теза Гвідона Баттаглія, що пізнати Тараса Шевченка — це для поляків річ надзвичайно великої ваги. Більше того, сьогодні вона набуває нової сили та, без перебільшення, європейських і світових вимірів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лесів Михайло. Поезія Тараса Шевченка у перекладі Петра Куприся. *Łesiów Michał. Poezja Tarasa Szewczenki w tłumaczeniu Piotra Kuprysty* / Переклад з польської мови: д-р Марія Борцюх // Тарас Шевченко. Кобзар / Переклад: Петро Купрись. *Taras Szewczenko. Kobziarz. Przekład Piotr Kupryś*, Wydawnictwo KUL, Lwów–Lublin 2012. — С. 6–51.
2. Лотоцький Олександр. Державницький світогляд Т. Шевченка / Олександр Лотоцький // Повне видання творів Тараса Шевченка / За редакцією Павла Зайцева. Поезії 1847–1850 рр. — Том 4. — Варшава–Львів, 1937. — С. 349–369.
3. Маланюк Євген. Ранній Шевченко / Євген Маланюк // Повне видання творів Тараса Шевченка. Том II. Поезії 1837–1842 рр. / За редакцією Павла Зайцева. — Варшава–Львів : Український Науковий Інститут. 1934. — С. 340–349.
4. Модестов В. С. Художественный перевод: история, теория, практика / В. С. Модестов. — М. : Издательство Литературного института им. А.М. Горького, 2006. — 463 с.
5. Повне видання творів Тараса Шевченка. За редакцією Павла Зайцева. Варшава–Львів : Український Науковий Інститут. 1934–1936 (Т. I: Передмова від видавництва. Літературна біографія Т. Шевченка. Автор біографії П. Зайцев; Т. II: Поезії до року 1843; том III: Поезії 1843–1847 рр.; Т. IV: Поезії 1847–1857 рр.; Т. V: Поезії 1857–1861 рр.; Т. VI: Назар Стодоля. Різні твори;

Томи II–VI редагує П. Зайцев; Т. VII: Повісті «Художник», «Наймичка», «Варнак»; Т. VIII: Повісті «Княгиня», «Музика», «Нещасний», «Капітанша»; Т. IX. Повісті «Близнята», «Прогулька»; Т. X: Журнал; Т. XI: Листи. Редагує П. Зайцев; Т. XII: Т. Шевченко як маляр (з численними репродукціями малюнків). Автор розвідки Д. Антонович; Т. XIII: Т. Шевченко в його польських взаєминах. П. Зайцев; Т. XIV: Т. Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на мову польську. Редагує Б. Лепкий; Т. XV: Т. Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на інші мови. Редагує Роман Смаль-Стоцький; Т. XVI: Бібліографія творів Шевченка та праць про нього: Д. Дорошенко.

6. Рильський Максим. Поетика Шевченка / Максим Рильський // Наукові записки АН УРСР. — Том 2. — К., 1946. — С. 22–24.

7. Шевченко Тарас. Кобзар. Переклад: Петро Купрись. Taras Szewczenko. Kobziarz. Przekład Piotr Kupryś, Wydawnictwo KUL. — Lwów–Lublin, 2012. — 833 s.

8. Łesiów Michał. Poezja Tarasa Szewczenki w tłumaczeniu Piotra Kuprysia / Michał Łesiów // Taras Szewczenko. Kobziarz. W tłumaczeniu Piotra Kuprysia. — Lublin : Wydawnictwo KUL, 2008. — S. 7–31.

9. Eco Umberto. Doświadczenie przekładu / Umberto Eco // Teksty drugie. — 2006 [102]. — № 6. — S. 106–120.

10. Encyklopedia PWN «Wielkie biografie». Pisarze, kompozytorzy, artyści. — Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. — 816 s.

11. Gaszyńska-Magiera Małgorzata. Przekład literacki jako spotkanie międzykulturowe / Małgorzata Gaszyńska-Magiera // Translatio i literatura. Redakcja naukowa Anna Kukułka-Wojtasik. — Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. — S. 137–144.

12. Jakóbiec Marian. Wstęp / Marian Jakóbiec // Szewczenko Taras. Wybór poezji, oprac. Marjan Jakóbiec. — Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk : Wydawnictwo «Zakład imienia Ossolińskich», 1974. — S. III–CXXX.

13. Jaworski Kazimierz Andrzej. W kręgu «Kameny» / Jaworski Kazimierz Andrzej. — Lublin, 1965. — S. 138–139.

14. Pisarze polscy o sztuce przekładu 1440–2005. Antologia. Wybór i opracowanie Edward Balcerzan, Ewa Rajewska. — Poznań, 2007. — 558 s.

15. Rawita-Gawroński F. Kilka słów o rodzinie i miejscu rodzinnym Tarasa Szewczenki / F. Rawita-Gawroński // Studia i szkice historyczne, seria II, Nakładem towarzystwa wydawniczego. — Lwów–Warszawa–Poznań, 1900. — S. 211–224.

16. Serednicki Antoni. W kręgu współpracy uczonych polskich i ukraińskich w Warszawie (1925–1939). (Z historii Studium Teologii Prawosławnej UW i Ukraińskiego Instytutu Naukowego) / Antoni Serednicki // Rocznik Teologiczny, ChAT, XXXVI-z, 1994. — S. 197–211.

17. Szewczenko Taras. Poezje w przekładach M. Bieńkowskiej, K. Dumańskiego, A. J. Gorzałczyńskiego, T. Hollendera, J. Iwazkiewicz, Cz. Jastrzębca-Kozłowskiego, B. Łepkiego, J. Łobodowskiego, Wł. Słobodnika, L. Sowińskiego, K. Wierzyńskiego, Z. Wojnarowskiej, B. Żyranika / Pod red. Pawła Zajcewa. — Warszawa : Ukraiński Instytut Naukowy, MCMXXXVI. — 406 c.

18. Szewczenko Taras. Rozkopana mogiła / Taras Szewczenko // Szewczenko Taras. Wybór poezji, oprac. M. Jakóbiec. — Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974. — S. 81–83.

19. Szewczenko Taras. Wybór poezji / Taras Szewczenko / Oprac. M. Jakóbiec. — Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974. — 354 s.

20. Translatio i literatura. Redakcja naukowa Anna Kukułka-Wojtasik. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. — 426 s.

21. Urbanek Dorota. Dialektyka przekładu / Dorota Urbanek. — Warszawa, 2011. — 202 s.

22. Współczesne teorie przekładu. Antologia / Red. Piotr Bukowski, Magda Heydel. — Kraków : Wydawnictwo «Znak», 2009. — 484 s.

23. Zajcew Paweł. O przekładach Szewczenki na język polski / Paweł Zajcew // Szewczenko Taras. Poezje / Pod red. Pawła Zajcewa. — Warszawa : Ukraiński Instytut Naukowy, MCMXXXVI. — S. 361–371.